

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ВИХОДУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ З ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

ЩЕРБАКОВ Володимир Володимирович - господарсько-правовий факультет Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого
DOI 10.32782/EP.2021.4.26

В статті були розглянуті причини і наслідки виходу Великої Британії з такої європейської спільноти, як Європейський Союз.

При аналізі цього питання увага була зосереджена на історії створення Європейського Союзу, на етапах входу Великої Британії в Європейський Союз. Проаналізовані причини і передумови оголошення уряду Великої Британії референдуму в 2016 році і причини більшості голосів за вихід Великої Британії з Європейського Союзу. Було описано чіткий шлях Великої Британії від початку дискусій до виходу і до самого виходу.

Більше уваги приділяється розгляду позитивних і негативних наслідків такого виходу як для Великої Британії, так і для Європейського Союзу. Автором відзначається проактивність різних напрямків висновків по відношенню до досягнень і втрат, однак надає статистику і огляд уже наявного матеріалу по даному питанню.

Також приділяється увага думкам вчених і дослідників по даному питанню, наводяться їх висловлювання і думки.

Ключові слова: вихід Великої Британії з Європейського Союзу; брексит; Велика Британія; Європейський Союз; Європейський Союз.

Постановка проблеми

Питання причин та наслідків виходу Великої Британії з Європейського Союзу стало не тільки після здійснення такої юридично значущої дії, а ще задовго до цього.

Історично склалося так, що Об'єднане Королівство завжди відрізнялося від інших держав-членів Європейського Союзу окремим вираженням своєї думки і політичної позиції з дуже багатьох питань, тому й ставлення до нього було як до особливого суб'єкта.

В умовах сьогодення це питання має підвищену актуальність, адже необхідно проаналізувати передумови та підсумки такого виходу задля формування відповідного уявлення про стан речей сьогодні і можливу його зміну, якої можна чекати кожного дня.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Вивченням цього питання займалися такі науковці, дослідники, як: Задоя А. О., Неприцький О. А., Чевичалова Ж. В., Яковлюк І. В. тощо.

Постановка завдання

Проаналізувати підстави та наслідки виходу Великої Британії з Європейського Союзу; розглянути історію створення Європейського Союзу; розглянути етапи входу Великої Британії до Європейського Союзу, її виходу з відповідного міждержавного утворення.

Виклад основного матеріалу

На початку розгляду цього складного і суперечливого питання слід зазначити, що Європейський Союз розглядається більшістю світових дослідників і науковців як особливе і унікальне формування, яко-

му немає у світі аналогів, а саме як суб'єкт права *sui generis*. Європейський Союз розглядається як наднаціональне інтеграційне об'єднання, про що свідчить наявність таких рис: 1) держави-члени добровільно делегують ЄС повноваження і наділяють інститути ЄС відповідною компетенцією для їх реалізації; 2) інтереси Євросоюзу не в усьому збігаються з інтересами держав-членів, оскільки у своїй діяльності він виходить з власних пріоритетів (визначальна риса для цього розгляду); 3) право ЄС створюється органами, які юридично не підконтрольні державам-членам, має пріоритет перед національним правом, діє на всій території ЄС і є юридично обов'язковим для всіх суб'єктів національного права; 4) деякі сфери правового регулювання вилучені з-під компетенції урядів держав-членів тощо. Як бачимо, у цього формування є свої особливості членства, які, окрім переваг, надають ще й певні тягарі, з якими держава або готова миритися, або ні.

Шлях Великої Британії до Європейського Союзу не був простим і визначеним, як це буває у багатьох інших держав-членів. Британія приєдналася до Європейських спільнот (об'єднання з вугілля та сталі (ЄОВС), економічної спільноти (ЄЕС) і Європейської спільноти з атомної енергетики (Євроатом)) ще 1 січня 1973 року. З того часу Об'єднане Королівство поділилося на два, принципово різні за своєю позицією, табори: 1) прихильники «європейського» членства Британії та 2) ті, які виявляли супротив і незгоду з такою політикою держави. Першим референдумом щодо цього питання став загальний Референдум (перший в історії Королівства), на якому 5 червня 1975 року 67% виборців висловились за продовження членства країни в європейських спільнотах. З плином часу, протягом 40 років, Британія приєдналася до всіх установчих договорів, зокрема до Єдиного Європейського Акту (ЄЄА) 1986 року [1], Маастризької угоди 1992 року [2] тощо, а Європейська економічна спільнота, у свою чергу, перетворилася з об'єднання для усунення внутрішніх торговельних бар'єрів Співтовариства, створення зони вільної торгівлі, ринку та митного союзу в унікальне наднаціональне об'єднання

зі своїми представницькими та виконавчими органами.

Велика Британія за своєю суттю ще з самого початку її вступу до наднаціональних європейських спільнот виділялася з-поміж інших суб'єктів-членів Європейського Союзу своєю окремою, дуже часто відмінною позицією від інших держав-членів. Цікавим є те, що Велика Британія дуже часто висловлювала свою позицію, яка не сходилася з позицією інших, задля того, щоб підтвердити і закріпити ще раз свою значущість порівняно з іншими державами-членами. Прикладами цього є: відмова ще на початковому етапі від 1) єдиної європейської валюти – Євро, 2) Шенгенської угоди, що мала визначальну роль для політики ЄС, 3) Хартії про основні права громадян ЄС, 4) відмова уніфікувати законодавство у сфері внутрішньої безпеки і юстиції за Лісабонською угодою 2007 року, що прямо суперечить Копенгагенським критеріям 1993 року – вимозі адаптувати законодавство країни до *acquis communautaire* [3] тощо. Як слушно зауважує професор, доктор юридичних наук Яковюк І. В.: «Великобританія фактично увійшла до ЄЕС на особливих умовах, які вона послідовно відстоювала у подальшому, перебуваючи осторонь від більшості інтеграційних процесів (так, наприклад, британський уряд у 1989 році відмовився підписати Хартію Європейського Співтовариства про основні соціальні права працівників). Увійшовши до складу ЄС, Великобританія фактично продовжувала вікові традиції британської геополітики, перешкоджаючи політичній консолідації Європи» [4]. Вступ до європейських спільнот був суперечливим не тільки для самої Британії, а й для визначних постатей, однією з яких був Шарль де Голль, який вважав Англію «несумісною з Європою» [5], хоча він ніколи не був прихильником «острівчан».

Усе описане вище зумовлювало події, початок яких вони отримали у 2013 році й що отримало назву «Брекзит» - голова Уряду і Консервативної партії Британії Девід Кемерон напередодні парламентських виборів для закріплення позицій власної партії дав обіцянку британському народові провести консультативний референдум з питань членства Великої Британії в ЄС, оскільки

суперечки з цього питання набували все більше обертів і були підкріплені міграційною кризою ЄС через громадянську війну в Сирії. Згідно зі ст. 50 ДЄС, що була додана Лісабонським Договором 2007 р. [6]: «1. Будь-яка держава член може вирішити вийти з Союзу згідно зі своїми конституційними вимогами. 2. Держава-член, що вирішила вийти з Союзу, повідомляє про свій намір Європейську Раду. З огляду на настанови Європейської Ради Союз провадить переговори із цією державою та укладає угоду, у якій формулюються положення про її вихід з урахуванням меж майбутніх відносин із Союзом» - на підставі цієї статті і щодо вказаної угоди і точилися майбутні дискусії між Британією та інституціями ЄС.

Девід Кемерон своєю обіцячкою про референдум бажав і свої позиції у державі закріпити, і сам референдум не проводити, оскільки пророчив своїй партії коаліцію з проєвропейською Партією ліберальних демократів, яка б заблокувала оголошення референдуму. Однак на парламентських виборах у Великій Британії у 2015 році Консервативна партія здобула достатню кількість місць для формування однопартійного уряду. Девід став заручником своєї передвиборчої обіцянки і намагався провести референдум у найкоротші строки, скориставшись своїми позиціями після виборів, проте частина консерваторів, Лейбористська та Шотландська національна партія домоглися його відкладення і оголошення дати не пізніше, ніж «за чотири місяці до його проведення».

Голова Консервативної партії – Кемерон намагався провести перемовини з Європейським Союзом щодо пом'якшення умов членства Британії у зазначеній спільноті. Результати перемовин були оголошені 22 лютого 2016 року, у день оголошення дати референдуму, які дійсно шокували всіх: з чотирьох ультиматумів, поставлених перед Брюсселем – 1) надати більше повноважень національним парламентам, 2) не дискримінувати країни, що не входять у зону євро, 3) надати право Британії на власний розсуд визначати соціальні права «імігрантів з ЄС» і 4) не форсувати ще тіснішу інтеграцію – Британії була надана лише поступка

щодо відстрочення на сім років виплати новоз'явленим мігрантам, питання яких і так було на піці «вибуху» у Британії. Ця подія сприяла розколу у лавах консерваторів і посиленню дискусій, мітингів з приводу полишення Британією ЄС.

На референдумі 23 червня 2016 року, як і очікувалося, виходячи із вищенаведених фактів, Королівство проголосувало за вихід Британії з ЄС 51,9% проти 48,1%. Наступного дня Девід Кемерон подав у відставку, де його змінила Тереза Мей, «що повинна була вивести Британію з-під уламків». Незважаючи на покладені на неї надії, оскільки вона була прихильницею ЄС, то її політика не дуже подобалася британцям, а досягнуті нею умови «брекзиту» (угоди про вихід) відхилялися парламентарями тричі. Вона намагалася відстрочити дату виходу з ЄС, щоб Британія не була видворена з території митного союзу і вільної торгівлі без нових домовленостей, але марно. У підсумку, всупереч волі і політичним поглядам, вона все ж таки надіслала до ЄС 29 березня 2017 року повідомлення про намір Британії вийти із Союзу.

Фінальним акордом цих перипетій стало подання Мей у відставку і призначення 24 липня 2019 року на пост прем'єр-міністра Бориса Джонсона – экс-мера Лондона, прихильника кампанії «Голосуй за вихід», противника європейської інтеграції. Новопризначений голова уряду, недовго чекаючи, Ю подав нову угоду про вихід на розгляд Палаті громад, де вона була прийнята 9 січня 2020 року, а 22 січня Палата лордів підтвердила думку нижньої палати, наступного дня документ був підписаний монархом. 31 січня 2020 року о 23:00 за лондонським часом Сполучене Королівство вийшло зі складу Європейського Союзу остаточно і, як зазначають дослідники, уже безповоротно, у Брюсселі було опущено і вилучено британські прапори з установ Європейського Союзу.

Після «досягнення» Британією зазначеного виходу з Євросоюзу питання переваг та недоліків цього юридичного факту залишається досить неоднозначним, оскільки: 1) пройшло небагато часу для того, щоб зробити належні висновки; 2) для обох

сторін переваги та недоліки згаданої вище угоди можуть значно різнитися; 3) здобутки та втрати такого виходу в певній мірі є суб'єктивним значенням. Проте, є такі, існування яких заперечувати неможливо і які вже в певній мірі встигли себе проявити.

Велика Британія, що стала ініціатором цього виходу, повинна була для себе усвідомлювати, що, хоча це і є безпрецедентним кроком на міжнародній арені і таким чином вона зможе дійсно показати свій «характер» і довести незалежність, проте зворотною стороною такого прояву є певні негативні наслідки, серед яких можна виділити:

- падіння попиту на валютні і фінансові послуги (левова частку чого склали представники країн-членів ЄС);

- переміщення як фінансових установ, так і різних підприємств з Британії до ЄС, оскільки, враховуючи нові умови торгівлі і переважний ринок, більш вигідним буде повернутися до «більшості»;

- неврегулювання політики ЄС своєю «особливою позицією», яка так чи інакше відіграла важливу роль для функціонування Британії як одного з основних торгових і фінансових осередків Європейського Союзу;

- зростання прихильників незалежності Шотландії та приєднання Північної Ірландії до Ірландської Республіки – члена ЄС, оскільки не тільки шотландці та ірландці, а й вся світова спільнота зрозуміла – «так робити можна»;

щодо цифр:

- ЄС як торговельний майданчик для Британії перестане існувати у вільному доступі, у свою чергу, він складає близько 45% британського експорту – окрім самого «брекзиту», ситуацію ускладнює ще й COVID-19, через що на кордонах Британії та ЄС спостерігаються великі черги, що значно сповільнює торговельний потік, не кажучи вже про товари, які швидко псуються і реалізація яких до ЄС стає нерентабельним;

- рівень інфляції у 2021 році досяг 3-3,2% вперше з березня 2012 року, коли Британія переживала не найкращі часи, як зазначає Офіс національної статистики (ONS) [7].

Проте, як відомо, не може існувати одних лише негативних висновків, тому слід навести і певні позитивні зрушення, які очікуються для Британії, а саме:

- можливість визначення власного вектору розвитку і політики, зважаючи на британські принципи і інтереси без впливу «наднаціонального Брюсселю»;

- звеличення і піднесення власної культури, її цінностей та здобутків, адже перебуваючи у складі ЄС Британія потерпала наплив різних течій і поглядів, які підривали непорушну історію Британії та її досягнення – для британців це великий «плюс». Задоя А. О. зазначає: «Ці процеси дозволяють зберегти власні культурні цінності та особливості національних традицій, без необхідності доводити до уніфікації» [8];

- полегшення торгово-економічних відносин між Британією та третіми країнами, що дозволить самостійно визначати умови торгівлі (проте не слід забувати, що багато з них мають домовленості безпосередньо з ЄС і невідомо, чи підуть такі країни на контакт з Королівством на протипагу ЄС);

- невнесення до ЄС щорічних платежів, які складають близько 13 мдрд.ф.ст., серед яких: внески до ЄЦБ (згідно зі ст. 32-33 він може складати до 20% від чистого прибутку держави) [9], ЄІВ (єдиний внесок до якого становить 26,6 млрд. євро) [10] тощо.

Що стосується самого Європейського Союзу, то тут ситуація стає все більш неоднозначною, адже, з одного боку, Спільнота своїми можливостями може показати всьому світові, що такий хід подій не стане позитивним зрушенням щодо тієї держави-члена, що вийшла із Союзу, а з іншого – не можна не зазначати, що сам ЄС зазнає певних негативних наслідків виходу Британії з ЄС, серед яких:

- зміна статусу британського ринку з внутрішнього на зовнішній, куди припадає близько 20% всього експорту ЄС, що навіть більше аніж до США чи Канади, і зручніше, а тепер умови торгівлі стануть більш складними і некомфортними;

- один із найважливіших фінансових осередків Європи втрачено, що, з одного боку залишить фінанси у ЄС, а з іншого – поставить «хрест» на здійсненні ефективної

інвестиційної політики європейських інвесторів і самих держав-членів;

- падіння рівня економіки ЄС відповідно до її показників, які були сформовані раніше, а саме скорочення у загальносвітовому обсязі: 1) ВВП – до 20%; 2) експорту – до 30%; 3) населення – до 6%;

- існування небезпечного прецеденту – «брекзиту» для подальшого існування Європейського Союзу – як бачимо, у цій площині він є негативним як для ЄС, так і для Британії, як союзу держав;

- ослаблення конкуренції європейського фондового ринку, через вихід Британії, з фондовим ринком тієї ж США;

- ослаблення європейської банківської системи, враховуючи британський консервативний і фундаментальний підхід до банківських ризиків порівняно з іншими державами членами;

- втрата участі Британії у фінансуванні інституцій та установ Європейського Союзу, адже, як відомо, відповідно до установчих договорів і статутів фінансова участь держави у функціонуванні Європейського Союзу залежить від її населення та економічного потенціалу, що значно зменшить обсяг вкладів до ЄС.

Позитивні риси «брекзиту» для ЄС, аніж для самої Британії, сформувані складніше, проте вони є. Найважливішим здобутком Спільноти у цьому аспекті є формування власної політики та спрямування розвитку без урахування «власної думки Королівства», яка дуже часто заважала приймати важливі і позитивні, у розумінні ЄС, рішення. Уже вище згаданий професор та доктор юридичних наук Іван Васильович Яков'юк зазначає: «За цих умов Берлін зможе пролобіювати реалізацію кроків, проведенню яких перешкоджала Британія, а саме:

– оформлення загальноєвропейської міграційної політики;

– створення єдиної армії ЄС;

– посилення інтеграції бюджетів держав-членів ЄС.

Позиція ЄС на міжнародних переговорах буде більш консолідованою і єдиною, що дозволить Євросоюзу з часом переглянути багато колишніх угод, укладених з урахуванням «особливої позиції» Великобританії,

зробивши їх куди більш вигідними для континентальних європейців» [4].

Висновки

У підсумку необхідно зазначити, що для всього світу це безпрецедентна подія (Гренландію враховувати не можемо, адже вона зберігає статус «заморської території ЄС»), яка назавжди залишить свій слід в історії і надасть певну юридичну і фактичну підставу іншим державам-членам ЄС вести розмову про їх вихід у разі необхідності. Щодо позитивних і негативних наслідків цього виходу як для Британії, так і для ЄС говорити напевно-що зарано, адже до сьогоденного часу є певні нез'ясованості щодо подальшого ведення політики кожного з них, тому слід стежити за цим процесом і робити висновки. А зазначити точно можна одне – кожен буде рухатися тим напрямом, якого буде вимагати більшість на кожній стороні, адже історично все починалося саме так.

Література

1. Єдиний Європейський Акт – https://europa.eu/european-union/sites/default/files/docs/body/treaties_establishing_the_european_communities_single_european_act_en.pdf

2. Маастрихтський договір – https://europa.eu/european-union/sites/default/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf

3. Копенгагенські критерії 1993 року – https://znaimo.com.ua/Копенгагенські_критерії

4. Яков'юк І. В. Brexit: причини і наслідки британського референдуму // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 25–29.

5. Entretien avec Michel Droit, deuxième Partie [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ina.fr/fresques/de-gaulle/notice/Gaule00111/entretien-avec-michel-droit-deuxieme-partie//14.09.10>

6. Лісабонський договір 2007 р. – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=EN>

7. Офіс національної статистики Британії (ONS) – <https://www.ons.gov.uk/economy/>

АНОТАЦІЯ

У статті репрезентований авторський аналіз причин трансформації теоретико-правових та деонтологічних знання, що зумовлено глобальними перетвореннями соціальної реальності.

Вказано, що поява новітніх знань, технічних відхилень, глобальних криз та загроз змінюють окремі інститути цілісної системи, не завдаючи юриспруденції настільки сильного коливання, щоб зрушити основний правовий центр (правові принципи та ідеологічні спрямування), проте здатні трансформувати правові знання, оновити поняття та змінити умовиводи.

Доведено, що у глобалізованому суспільстві трансформаційний процес є невизначеним. На етапі формувань. У статті були розглянуті причини та наслідки виходу Великої Британії з такої європейської спільноти, як Європейський Союз.

Під час аналізу цього питання увагу було зосереджено на історії створення Європейського Союзу, на етапах входу Великої Британії до Європейського Співтовариства. Були проаналізовані підстави та передумови оголошення урядом Британії референдуму у 2016 році та причини більшості голосів за вихід Британії з Європейського Союзу. Був описаний чіткий шлях Британії від початку обговорень про вихід і до самого виходу.

Значна увагу приділяється розгляду позитивних і негативних наслідків такого виходу як для Британії, так і для Європейського Союзу. Автором зазначається про передчасність будь-яких прямих висновків з приводу здобутків і втрат, проте наводить статистику і огляд уже наявного матеріалу з цього питання.

Увага також приділяється думці науковців і дослідників, наводяться їх висловлювання та думки.

Ключові слова: вихід Великої Британії з Європейського Союзу; брекзит; Велика Британія; Європейський Союз; Європейське Співтовариство.

SUMMARY

The article discussed the reasons and consequences of Britain's withdrawal from the European Union.

The analysis focused on the history of the European Union, the stages of the Britain's entry into the European Community. The reasons and prerequisites for the British government's announcement of a referendum in 2016 and the reasons for the majority vote for Britain's withdrawal from the European Union were analyzed. A clear way for Britain was described, from the beginning of the debates until the exit.

Much attention is paid to the positive and negative consequences of a withdrawal for both Britain and the European Union. The author notes that it is premature to draw any direct conclusions about achievements and losses, but provides statistics and an overview of already existed material on the subject.

Attention is also paid to the opinion of scholars and researchers on the subject, their comments and thoughts are given.

Keywords: withdrawal of Great Britain from the European Union; Brexit; Great Britain; European Union; European Community.

[inflationandpriceindices/timeseries/l55o/mm23](https://www.researchgate.net/publication/358115503_inflationandpriceindices/timeseries/l55o/mm23)

8. Задоя А. О. Міжнародні інтеграційні та дезінтеграційні процеси: суперечливі наслідки / А. О. Задоя, А. П. Боцула // Академічний огляд. – 2017. – №1(46). – С.5–13.

9. Статут Європейської системи центральних банків та Європейського Центрального банку - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_681#Text

10. Статут Європейського інвестиційного банку – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_680#Text